

exposen la seua alegria per trobar-se alumnes com a companys de professió. Ara bé, i com recorda el també docent associat i cara de la televisió espanyola al País Valencià, Ricardo Pomares, amb unes condicions laborals absolutament deplo- rables: «Avui més que mai, quan el periodisme està amenaçat pels tancaments i els acomiadaments, pel desmantellament del sistema comunicatiu valencià i per la falta de dignitat, sembla que aquesta societat no valora els seus periodistes. Amb tot, sempre he intentat transmetre il·lusió pel futur i passió per cada moment. Jo també vaig treballar gratis i sense contracte, van pagar-me després en negre i més endavant la meua estabilitat va ser cobrar el salari mínim interprofessional quan era dels pocs titulats en Ciències de la Informació».

La il·lusió, la motivació dels futurs periodistes, posar-se en la pell dels alum- nes —un fet sembla que complicat per a determinats professors— ha estat una de les preocupacions de la professora Maria Iranzo: «Més enllà de l'atractiu dels consells pràctics, d'aquest lustre de docència m'emporte moltes ensenyances per part dels meus alumnes, hui col·legues. Especialment una. El que l'alumnat de periodisme busca en nosaltres són persones positives que el motiven, que li parlen des de terra, lluny de tarimes, que en reforce les capacitats i habilitat, i que li de- mostre que 'és possible'. La meua meta és arribar a aconseguir-ho, any rere any». Tota una declaració d'intencions d'un dels objectius d'una escola de periodistes pública, d'uns estudis que pretenen atorgar aquest paper de narradors dels fets, d'historiadors del present, a persones que sovint no haurien pogut assolir aquest rol sense uns estudis públics de periodisme. ◀

Frederic J. Porta i Capdevila

ARQUEOLOGIA INTEL·LECTUAL D'UN MITE METAPOLÍTIC

La unitat d'Espanya com a valor polític. Una arqueologia intel·lectual

Antoni Simon Tarrés

456 pp., 2022, Catarroja-Barcelona, Afers

Antoni Simon Tarrés és un historiador gironí especialitzat en l'estudi de la història social i la història política i institucional, sobretot de la guerra dels Segadors i la guerra de Successió espanyola. En el seu darrer llibre, més proper a la disciplina

d'història de les idees, Simon Tarrés explora la genealogia de la idea de la «unitat d'Espanya», i fa, com ell l'anomena, un treball d'«arqueologia intel·lectual». No més cal fullejar l'obra, curulla de notes i de citacions, i repassar la bibliografia de més de setanta pàgines per copsar l'erudició de l'autor. El llibre és alhora una obra de consulta, per la quantitat d'articles, llibres i discussions acadèmiques que hi ha citats, i de referència. Aborda en profunditat i amb aportacions interessants, diversos debats com ara el de la construcció de l'estat nació espanyol, la preeminència de Castella en aquest procés i la configuració del nacionalisme espanyol. També s'endinsa en les relacions entre centre i perifèria a l'Estat, el fracàs de l'assalt de Catalunya a Espanya i l'aparició del nacionalisme i l'independentisme català.

És pertinent que Simon Tarrés cerqui els perquè de l'afany d'unitat en la tradició cultural europea, i es remunti als textos més fundacionals de la nostra civilització, dels cristians als grecoromans, a la recerca de les primeres manifestacions en favor del concepte abstracte d'unitat i les seves interpretacions. Històricament, en la cerca d'unitat hi ha una por al caos que genera la multiplicitat, un reflex de la unitat divina i la multiplicitat humana. Com més amunt, més unitat, doncs; com més avall, més caos, disgregació i foscor —«així en la Terra com es fa en el Cel». Aquest esquema perviu en l'època medieval, com la idea d'un imperi universal, però no va implicar, ans al contrari, l'homogeneïtzació de les poblacions i les cultures sota el domini dels monarques. Les pàgines introductòries que dedica Simon Tarrés a aquesta qüestió són molt estimulants, i mostren els orígens remots d'idees que constitueixen alguns dels valors del món modern.

Resulta especialment interessant la generació de mites o d'unitats llegendàries anteriors, i els debats sobre la transferència d'aquesta legitimitat —*translatio i renovatio imperii*. Durant segles, i sobretot a partir del segle XIII, teòlegs i cronistes castellans van teixir una memòria de la suposada unitat política visigòtica i la vehiculació de la també suposada legitimitat d'aquest origen a través de Castella o Lleó. Anhelaven o preconitzaven la «recuperació» o «restauració», en mans d'aquest regne peninsular, de la *Spania* gòtica perduda, ideal, homogènia i mítica, però sobretot unitària. Simon Tarrés també assenyala que aquesta consciència «hispana-castellana» es troba en estat latent des del regnat d'Alfons X el Savi, rei de la corona de Castella al segle XIII, fins que Joan II, el Trastàmara català, va recuperar-la al segle XV.

És en aquest context que salta la pregunta de fins a quin punt els catalans o els cronistes o teòlegs del Principat de Catalunya van participar d'aquesta idea unitària. Simon Tarrés comenta que, un cop aturada la projecció occitana a la batalla de Muret (1213), els catalans estan més preocupats per un altre marc o un altre vector

de projecció imperial: el Mediterrani. Així, doncs, mentre Portugal i Catalunya miraven als mars, Castella es començava a dotar, en el període baix medieval, d'una concepció política del que fins aleshores havia estat —i encara seria durant molts anys— un concepte geogràfic: Hispània. Qui primer pensa Espanya en termes polítics és Castella, però els primers a impulsar un projecte polític que transcendeixi el marc geogràfic són els Trastàmars, de la Corona d'Aragó.

Resseguint aquesta idea imperial de la qual s'apropia Castella, Simon Tarrés presenta, també, els canvis en les idees que produeix la descoberta i conquesta d'Amèrica. És en aquells anys, durant el segle XVI, que Castella esdevé el centre o *national core* de l'Imperi hispànic. La idea castellana d'Espanya genera una alteritat creixent que es manifesta durant dos segles amb xocs de la perifèria (Holanda, Portugal, Nàpols i Catalunya) contra el centre i que culmina en els conflictes que tenen la guerra dels Trenta Anys i la Guerra de Successió com a marc històric i que Simon Tarrés coneix en profunditat. És particularment captivador com teoritzen diversos teòlegs castellans el trencament amb la tradició medieval de la idea d'unitat per construir-ne una basada en la «factualitat», és a dir, una idea d'«unitat d'Espanya» fonamentada en la seva existència en el present i no tan sols en un passat mitificat d'un poder hispànic de voluntat universal.

Tot i que hi ha arrels i precedents a partir del segle XIII, és aleshores que els cronistes i humanistes castellans comencen a confondre Castella amb Espanya. I la idea d'unitat es radicalitza i es combina amb un factor creixentment assimilacionista i autoritari que, amb oscil·lacions, ruptures i crisis, perfectament resseguides per Simon Tarrés, arribarà al seu clímax extrem en els segles XIX i XX, i impregnarà *totes* les famílies ideologicopolítiques que pensen Espanya des de Castella. Des del despotisme il·lustrat del XVIII i el liberalisme o el catolicisme vuitcentista, fins al falangisme, passant pel comunisme i el conservadorisme canovista. De Castella estant, amb el control dels ressorts de poder, es defineix Castella com a entitat superior del conjunt d'Espanya. En conseqüència, serà la cultura castellana el motlle de l'espanyola en tots els seus aspectes —sobretot el jurídic, l'historiogràfic i el lingüístic—, a partir del qual anirà subordinant les *altres* cultures i tradicions hispàniques. I la cultura castellanoespanyola es combinarà tostemp amb una idea de missió religiosa universal catòlica. Simon Tarrés ressegueix aquest procés a través dels teòrics i les teories i els fets històrics.

Simon Tarrés allarga el seu estudi fins a l'actualitat. De fet, a mesura que l'estudi s'acosta als nostres dies, el nombre de pàgines s'incrementa. L'autor no dubta a afirmar que la crisi oberta pel Procés independentista català, com en

altres moments de la història moderna i contemporània, ha posat en escac la idea d'unitat d'Espanya i que de cap manera és un procés finalitzat. Revela fins a quin punt és d'actualitat la idea d'unitat d'Espanya i com s'ha re teoritzat o rearmat ideològicament el centre del poder castellà per defensar-lo no només amb les armes, sinó també amb constructes i artefactes ideològics per mantenir l'*statu quo* i l'assimilació de la perifèria de l'Estat espanyol els últims segles. A despit de les ruptures i oscil·lacions —la història és complexa i heterogènia—, la idea d'unitat d'Espanya continua construïda sobre un principi metapolític i metafísic, donat per Déu o per les seves versions falsament seculars —la Natura o la Història—, inabastable i inalterable pels éssers humans. Resulta interessant la iteració, a partir de noves teories com l'anomenat «patriotisme constitucional», en l'actualitat.

L'estudi d'Antoni Simon Tarrés és impecable en l'anàlisi del valor polític de la unitat d'Espanya, i dona nous angles de visió sobre esdeveniments històrics concrets (la guerra dels Segadors, per exemple) i de processos històrics (com la construcció de l'Estat i de la nació espanyols). Ara bé, el text deixa pas a la bibliografia sense que l'autor presenti unes conclusions. I deixa, també, com fan els textos que aprofundeixen en una temàtica, una sèrie de dubtes o de temes oberts als quals els historiadors hauríem de donar resposta. ¿Hem pensat els catalans una idea geograpicopolítica diferent d'Espanya? Fora bo resseguir-la, en les seves contraposicions i diferències —i els seus evidents fracassos, que han portat, com l'any 1640, a l'independentisme. ¿La impermeabilitat i immutabilitat de la idea d'unitat d'Espanya, entesa com un principi metapolític o, fins i tot, metafísic, ha dificultat l'accés al poder de les elits no castellanés, afectant la construcció de l'imperi i l'Estat modern espanyol? ¿Quines eren les teories sobre l'imperi, si en tenien, de les elits napolitanes, holandeses o portugueses, i de les criolles de les Amèriques i l'Àsia? ¿Quina va ser la justificació teòrica de les seves respectives revolucions o independències respecte de la «unitat»? ¿Quina idea d'unitat han tingut altres projectes nacionals o estatals europeus, en comparació amb l'espanyol? ¿És la millor manera d'oposar-se a la idea d'unitat d'Espanya l'afirmació liberal democràtica d'autodeterminació de les cultures i els pobles? El llibre del professor Simon Tarrés és una font inesgotable de suggeriments per continuar aprofundint en l'estudi de la història de Catalunya. ◀